

Kvalita přípravného vzdělávání jako součást profesního rozvoje

V listopadovém vydání *Poradce* jsme se zabývali profesním rozvojem učitele mateřské školy. Na profesní rozvoj jsme pohlíželi v době po vstupu absolventa přípravného vzdělávání do praxe, tedy do mateřské školy. Dnes se budeme zabývat profesním rozvojem v jeho širším pojetí, tj. i s dobou přípravného vzdělávání.

O kvalitě předškolního vzdělávání mnoho nevíme, stejně jako nelze jednoznačně říci, zda je dostačující středoškolská příprava učitelů na tak náročné povolání, jakým vzdělávání dětí v mateřských školách je.

Výzkumy v oblasti předškolního vzdělávání nejsou příliš početné

PHDr. ZORA SYSLOVÁ, PH.D.

Důvodů, proč toto téma otevřít, je hned několik. Tím základním je dosud nenaplněný požadavek *Bílé knihy* (2001, s. 46) na terciární úroveň přípravného vzdělávání pro učitele předškolního vzdělávání: „Vzhledem k potřebě zvládat širší spektrum odborných, speciálně pedagogických i sociálních znalostí a dovedností pedagogů v předškolním vzdělávání zajistit jejich vysokoškolské vzdělávání.“

Požadavek na vysokoškolské vzdělání učitelů mateřských škol zazněl již před více než 100 lety. Tenkrát však žádaly o vyšší úroveň přípravného vzdělávání samotné učitelky (pěstounky). Uzákoněn byl poprvé, a doposud naposledy, vládním nařízením ze dne 27. 8. 1946.

V roce 1950 pro nedostatek učitelů mateřských škol bylo opět schváleno pouze středoškolské vzdělání, a to i u učitelů prvního stupně základních škol. Později bylo pro učitele základních škol opět uzákoněno vysokoškolské vzdělání.

Proč se tak nestalo pro učitele mateřských škol, se můžeme jen dohadovat. Stejně tak se můžeme dohadovat, proč se většina učitelů postavila proti vysokoškolskému vzdělávání v 90. letech minulého století při diskusích k přípravě zákonných dokumentů (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, a zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících).

I Diskuse na téma kvality předškolního vzdělávání

V současnosti se znovu otevírá diskuse na toto téma – tentokrát v souvislosti s klesající kvalitou českého vzdělávání (McKinsey & Company, 2010).

Část odborné veřejnosti se jednoznačně vyjadřuje pro zvýšení kvalifikace učitelů mateřských škol na úroveň **ISCED 5A (bakalářské studium)**. Část je pro zachování **středoškolské úrovně (ISCED 3A)** s tím, že má v České republice dlouhou tradici a je dostatečně kvalitní.

(Syslová, Najvarová, 2012), nicméně poukazují na nedostatečné pochopení Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV), což je i ve shodě s některými zprávami České školní inspekce (2012).

Zkvalitnění předškolního vzdělávání se stává jednou z klíčových oblastí připravované strategie pro vzdělávací politiku (*Hlavní směry Strategie vzdělávací politiky do roku 2020*, MŠMT, 2013).

Zdůvodnění tohoto cíle se opírá o mezinárodní studie, které přinášejí

informace o tom, že „předškolní vzdělávání nejvíce ovlivňuje úspěšnost žáků v pozdějším vzdělávání i v celoživotním učení. Investice do vzdělání v tomto období vykazují nejvyšší návratnost, neboť díky neurologickému vývoji, ke kterému dochází v raném období života, je raná intervence nejúčinnější a na předškolní vzdělání mohou děti navazovat v průběhu celé další vzdělávací dráhy. Kvalitní předškolní programy zlepšují školní výsledky a školní chování, přičemž pozitivní efekty jsou silnější u dětí žijících v chudobě a dětí, jejichž rodiče mají nízké vzdělání“. (MŠMT, 2013, s. 8) Přesné kroky, jak dosáhnout

mateřských škol v úrovni ISCED 5A. Existuje také řada studií, jež přinášejí informace o tom, že vyšší vzdělání umožňuje učitelům stát se vnímavějšími v reakcích na dětskou individualitu, nadto jsou více kompetentní v obohacování jazykových znalostí ve srovnání s méně vzdělanými kolegy (Barnett, 2004; Oberhuemer et al, 2010). Vzdělání učitele mateřské školy tedy ovlivňuje výsledky předškolního vzdělávání a jeho efektivitu.

Kromě těchto argumentů hovořících pro zavedení kvalifikačních požadavků na učitele mateřské školy v úrovni ISCED 5A (tedy bakalářském programu)

2020 cílovou hodnotu pro podíl osob ve věku 30–34 let s dokončeným terciárním vzděláváním na 40%.

V České republice je podíl 30–34letých s VŠ vzděláním jeden z nejnižších v EU (23,8% v roce 2011), avšak účast na vysokoškolském vzdělání se v posledních letech výrazně zvyšuje. Národním cílem pro ČR je zvýšit účast do roku 2020 na úroveň 32%.“ (OP VVV, s. 19)

I Středoškolské vs. vysokoškolské vzdělání

Zdá se, že vysokoškolské vzdělání je jednoznačně základním východiskem pro zkvalitnění nejen předškolního vzdělávání, ale i následujících stupňů vzdělávání. Přesto se stále objevují rozporuplné názory na tuto problematiku.

Praxe mateřských škol ukazuje, že k nim přicházejí absolventky jak ze středních, tak vysokých škol nepřipravené na práci podle RVP PV. Rovněž výpovědi studentek vysokých škol nejsou jednoznačné.

Některé si zvýšení kvalifikace na vysoké škole chválí a poukazují na nedostatky střední pedagogické školy. Zpravidla se týkají absence práce s RVP PV a rozvoje diagnostických dovedností, ale též dovednosti plánovat třídní vzdělávací programy (včetně toho školního). Na nedostatečnou znalost RVP PV upozornila také diskuse, jež probíhala v zimních měsících na portále RVP k revizi RVP PV.

Pozitivně naopak hodnotí studentky podíl praxe v SPgŠ a „zásobu výtvarných technik a nápadů, hudebních skladeb a pohybových aktivit“, které si v rámci studia vytvářejí. Někdy se dokonce objevují výroky typu, že se „nic nového na vysoké škole nedověděly“. Zcela jistě nelze paušalizovat, který z obou oborů je kvalitnější a který skutečně připravuje na požadavky práce s RVP PV a podle něho.

Zřejmě se kvalita i obsah předmětů na jednotlivých školách bude výrazně lišit přesto, že pro SPgŠ existuje *Rámcový vzdělávací program pro obor 75-31-M/01 předškolní a mimoškolní pedagogiku* (MŠMT, 2009) a obor učitelství pro mateřské školy realizovaný na devíti vysokých školách vykazuje obdobné výstupy u svých absolventů.

zvýšení kvality, budou formulovány až s obsahem následných dokumentů (národního vzdělávacího programu apod.).

I Předškolní vzdělávání v evropském kontextu

Hovoříme-li o kvalitě předškolního vzdělávání, je nutné zmínit zkušenosti dalších států Evropské unie. OECD se úrovní přípravného vzdělávání zabývala ve své srovnávací analýze (Starting Strong, 2011), ze které vyplývá, že většina států požaduje kvalifikaci učitelů

že zmínit také obecné pojetí vysokoškolského vzdělávání v Evropské unii. Logicky se zvyšuje procento terciárně vzdělané populace v České republice, které však stále nedosahuje průměru EU. V roce 2012 dosahoval podíl **terciárně vzdělané populace v ČR 18,8 %** na populaci ve věku 25–64 let, zatímco **průměr EU** byl **27,5 %**.

„Společné evropské referenční úrovně pro oblast vzdělávání ve strategickém rámci ET 2020 pro vzdělávání a odbornou přípravu stanovují pro rok

Tabulka 1 • Věková struktura učitelů MŠ, bez řídicích pracovníků / bez ředitelů a zástupců ředitele – ženy a muži v letech 2006–2011

Zřizovatelé: MŠMT, obec, kraj • Zákon č. 262/2006, § 109 odst. 3

		Ženy						
		Věk	do 25	26–35	36–45	46–55	56–65	66 a více
Učitelé mateřských škol	Rok	2006	4,5 %	11,3 %	37,3 %	35,6 %	11,1%	0,3 %
		2007	5,0 %	11,3 %	34,8 %	36,8 %	11,8 %	0,3 %
		2008	5,8 %	11,4 %	32,1 %	38,1 %	12,0 %	0,5%
		2009	6,5 %	12,5 %	28,9 %	39,5 %	12,0 %	0,6 %
		2010	7,4 %	13,7 %	26,2 %	39,6 %	12,5 %	0,7 %
		2011	7,5 %	13,7 %	24,4 %	41,8 %	12,1 %	0,5 %
		Muži						
		Věk	do 25	26–35	36–45	46–55	56–65	66 a více
	Rok	2006	–	–	–	–	–	–
		2007	–	–	–	–	–	–
		2008	–	–	–	–	–	–
		2009	–	–	–	–	–	–
		2010	–	–	–	–	–	–
		2011	–	–	–	–	–	–
		Celkem						
		Věk	do 25	26–35	36–45	46–55	56–65	66 a více
	Rok	2006	4,5 %	11,4 %	37,2 %	35,5 %	11,1 %	0,3 %
		2007	5,1 %	11,3 %	34,8 %	36,7 %	11,8 %	0,3 %
		2008	5,8 %	11,5 %	32,1 %	38,1 %	12,0 %	0,5 %
		2009	6,5 %	12,6 %	28,8 %	39,5 %	11,9 %	0,6 %
		2010	7,5 %	13,7 %	26,2 %	39,5 %	12,4 %	0,7 %
		2011	7,6 %	13,8 %	24,4 %	41,7 %	12,0 %	0,5 %

Tabulka 2 • Věková struktura řídicích pracovníků / ředitelů a zástupců ředitele regionálního školství – ženy a muži v letech 2006–2011

Zřizovatelé: MŠMT, obec, kraj • Zákon č. 262/2006, § 109 odst. 3

		Ženy					
		Věk	do 35	36–45	46–55	56–65	66 a více
Řídicí pracovníci mateřských škol	Rok	2006	–	–	–	–	–
		2007	–	–	–	–	–
		2008	–	–	–	–	–
		2009	–	–	–	–	–
		2010	–	–	–	–	–
		2011	2,8 %	16,3 %	56,2 %	24,4 %	0,2 %
		Muži					
		Věk	do 35	36–45	46–55	56–65	66 a více
	Rok	2006	–	–	–	–	–
		2007	–	–	–	–	–
		2008	–	–	–	–	–
		2009	–	–	–	–	–
		2010	–	–	–	–	–
		2011	5,5 %	8,2 %	57,1 %	27,3 %	1,9 %
		Celkem					
		Věk	do 35	36–45	46–55	56–65	66 a více
	Rok	2006	–	–	–	–	–
		2007	–	–	–	–	–
		2008	–	–	–	–	–
		2009	–	–	–	–	–
		2010	–	–	–	–	–
		2011	2,8 %	16,2 %	56,3 %	24,5 %	0,3 %

I Soukromý sektor a péče o děti mladší tří let

Z hlediska kvality předškolního vzdělávání je nutné upozornit ještě na jednu oblast, a sice rozvíjející se soukromý sektor a péče o děti mladší tří let; tato péče je realizována zpravidla na základě živnostenského zákona (zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání). Naskytá se tedy prostor systémově a provázaně řešit kvalitu péče o děti mladší tří let i děti starší a zároveň kvalitu vzdělávání poskytovaného podle školského zákona.

Přestože dosavadní zkušenosti ukazují na určité nedostatky ve vysokoškolském vzdělávání učitelů mateřských škol, evropské, ale i světové trendy akcentují nutnost zvýšit vzdělanostní úroveň celé společnosti. Bylo by nejspíš krátkozraké domnívat se, že by mohlo být středoškolské vzdělání dostačující pro současnou změnu v paradigmatu předškolního vzdělávání.

Potřeba zajistit kvalitní péči v soukromém sektoru a u dětí mladších tří let pak skýtá možnosti pro uplatnění absolventů středních pedagogických škol. Uplatnění v praxi, které tyto školy nabízejí, se kromě učitelství v mateřských školách týká vychovatelství ve školních a mimoškolních zařízeních (např. ve školních družinách a klubech, centrech volného času pro děti a mládež, dětských domovech a domovech mládeže, popř. jako vychovatelé v ústavách sociální péče a stacionářích).

Takto široce pojaté uplatnění s sebou přináší také širěji pojaté vzdělávání. *Rámcový vzdělávací program pro obor 75-31-M/01 předškolní a mimoškolní pedagogiku* (MŠMT, 2009) je zaměřen na dokončení všeobecného vzdělávání, čemuž odpovídají výstupy v podobě klíčových kompetencí. Ty jsou obsahem všech rámcových vzdělávacích programů pro stupně nižší (předškolní vzdělávání, základní vzdělávání, 2. stupeň ZŠ, víceletá gymnázia). Všeobecné vzdělávání je doplněno o odborné, tedy o kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám, kompetence matematické a kompetence k ICT i kompetence odborné.

Výhodou SPgŠ je ještě jistá „tvárnost“ ve vývoji osobnosti studentů tohoto

Tabulka 3 • Vzdělanostní struktura učitelů MŠ, ZŠ, SŠ, konzervatoří a VOŠ bez řídicích pracovníků / bez ředitelů a zástupců ředitele – ženy a muži

Zřizovatelé: MŠMT, obec, kraj • Zákon č. 262/2006, § 109 odst. 3

Učitelé mateřských škol	Rok	Ženy				Muži				Celkem			
		Stupeň vzdělání				Stupeň vzdělání				Stupeň vzdělání			
		střední a střední vzdělání s vyučným listem	střední vzdělání s maturitní zkouškou	vyšší odborné vzdělání	vysokoškolské vzdělání	střední a střední vzdělání s vyučným listem	střední vzdělání s maturitní zkouškou	vyšší odborné vzdělání	vysokoškolské vzdělání	střední a střední vzdělání s vyučným listem	střední vzdělání s maturitní zkouškou	vyšší odborné vzdělání	vysokoškolské vzdělání
2006	1,4 %	93,6 %	1,5 %	3,4 %	–	–	–	–	1,4 %	93,6 %	1,5 %	3,5 %	
2007	1,3 %	92,7 %	1,5 %	4,4 %	–	–	–	–	1,4 %	92,7 %	1,5 %	4,4 %	
2008	1,4 %	91,4 %	1,9 %	5,4 %	–	–	–	–	1,4 %	91,3 %	1,9 %	5,4 %	
2009	1,4 %	89,7 %	2,1 %	6,8 %	–	–	–	–	1,4 %	89,7 %	2,1 %	6,8 %	
2010	1,5 %	87,1 %	2,4 %	9,0 %	–	–	–	–	1,5 %	87,0 %	2,4 %	9,0 %	
2011	1,5 %	85,1 %	2,6 %	10,8 %	–	–	–	–	1,5 %	85,1 %	2,6 %	10,8 %	

Tabulka 4 • Vzdělanostní struktura řídicích pracovníků / ředitelů a zástupců ředitele regionálního školství – ženy a muži v letech 2006–2011

Řídicí pracovníci MŠ	2006–2010	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	2011	0,3 %	76,2 %	1,7 %	21,8 %	–	–	–	–	0,3 %	74,6 %	1,7 %

věku (zpravidla 15–19 let). Lze u nich tedy rozvíjet praktické dovednosti v oblastech tělesné, výtvarné atd. Dá se však předpokládat, že takto široce pojeté vzdělávání nedává dostatek specifických (teoretických) znalostí pro výkon povolání „učitelství v mateřské škole“.

I Kvalifikovanost a věková struktura učitelů mateřských škol

Současná situace v kvalifikovanosti a věkové struktuře učitelů mateřských škol vytváří též dobré podmínky pro zvýšení požadavků na kvalifikaci. Při pohledu na některé statistické údaje a zprávy ČŠI lze zjistit, že v mateřských školách je 11 % nekvalifikovaných sil, které si budou muset kvalifikaci doplnit. Získání kvalifikace bude pro tyto učitele představovat vždy minimálně tříleté studium (získání Bc. i doplnění maturity na SPgŠ trvá stejně).

Dále se ukazuje, že je v MŠ vysoké procento učitelek s délkou praxe nad 45 roků (viz tab. 1 a 2). Dá se předpokládat, že tato věková kategorie by neměla povinnost svoji kvalifikaci doplnit. Statistické údaje rovněž ukazují, že se v loňském roce zvýšilo procento VŠ vzdělaných učitelů a ředitelů (viz tab 3 a 4).

I z těchto čísel lze usuzovat, že zavedení kvalifikace v terciární úrovni by se netýkalo příliš vysokého procenta učitelů. Jde samozřejmě o velmi povrchní analýzu situace v oblasti kvalifikace a jejich možných úprav.

I Chybějící kariérní systém

Text je míněn spíše jako zamyšlení nad současnou situací v mateřských školách a nad kvalitou vzdělávání, kterou mateřské školy poskytují.

Učitelům mateřských škol, včetně jejich vedení, nelze upřít snahu, s jakou se postavili nárokům kladeným Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Výroční zprávy ČŠI ukazují, jak se mateřské školy zkvalitňují v tvorbě a úpravách školních vzdělávacích programů. Určitým ukazatelem snah o realizaci vzdělávání v souladu s RVP PV je vysoký zájem učitelek o další vzdělávání. I tak by však systémová změna v přípravném vzdělávání jistě poskytla větší možnosti pro individualizaci i připravovanou inkluzi ve vzdělávání.

Systémová změna s sebou však nese celou řadu dalších kroků, mezi něž patří například chybějící **kariérní systém**, který by pomohl:

- ujasnit to, co znamená kvalitní výkon učitelské profese z hlediska současných i perspektivních nároků nejen v domácím, ale i mezinárodním kontextu;
- sjednotit rámec pro formulování profilu absolventa studia učitelství na fakultách a jako východisko pro proměny v jejich vzdělávání;
- proměnit systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků;
- ocenit kvalitu učitele s dopady na finanční ohodnocení a kariérní postup;
- systematicky reflektovat vlastní práci (nástroj pro sebehodnocení a profesní rozvoj);
- vytvořit systémovou podporu učitelů v jejich profesním rozvoji (např. mentoring).

Věřme, že plánovaná Strategie vzdělávací politiky 2020 nebude jen proklamací a skutečně povede k cílené proměně předškolního vzdělávání ve prospěch jeho humanizace a osobnostního rozvoje každého dítěte. ■

Autorka 17 let pracovala jako ředitelka MŠ. Nyní působí na katedře primární pedagogiky PaF MU v Brně